کەلێنەکانی دەستوری هەرێمی کوردستان

محمد حسین
Mihamad_79@yahoo.com

خامۆشترین و لەبیرکراوترین بابەتێك ئەمڕۆ خەریکە بەسەرماندا تێئەپەڕێت دەستوری هەرێمی کوردستانە . من دڵنیام ئەم فەرامۆشکردنەی لەوەوە نەهاتووە کەدەستور گرنگیەکی جدی لەژیانی ئێمەدانیە , یان خەڵکی کوردستان تائەوڕادە متمانەی بەنوێنەرەکانی پەرلەمانی هەیە و بێخەم لێی دانیشتووە بۆئەوەی ئەوان دەستورێکی بۆداڕێژن کەلانی کەمی خواستەکانی تیا جێگەکرابێتەوە , متمانەیەکی وا نەخۆشانە گەر هاتوو لەواقعیشدا هەبوو ئەوا بەدڵنیاییەوە نابێتە پاساو بۆئەو خامۆشیەی لە ناوەندە ڕۆشنبیریەکەدا بەرامبەر ئەم بابەتە گرنگە هەیە , هەتا ئێستا جگە لەسایتی dengekan.com هیچ کەناڵێکی ڕاگەیاندن نابینرێتەوە ئەم مەسەلە گرنگەی کردبێتە جێگەی بایەخی خۆی . هەمووومان ئەزانین لەدەستوری هەمیشەیی عیراقدا ئەو کەشو فەزا دیاری کراوە کەئەبێت دەستوری هەرێمەکان و (لەناویشیاندا هەرێمی کوردستان) ی تیابنوسرێتەوە , بۆیە هەر لەسەرەتاوە نابێت چاوەڕێی دەستورێك لەپەرلەمانی کوردستان بکەین لەدەرەوەی فەلەکی دەستوری عیراقەوە بێت و بەو جۆرەبێ کە ویست و ئارەزوەکانمان ئەیەوێت , چونکە پێشتر چوارچێوەی دارشتنەکەیان دیاری کراوە , ئەمەش ئەنجامێکی سروشتی ئەو پێکەوە ژیانەیە کەلەگەڵ میللەتانی تری عێراقدا بەناچاری هەڵمان بژاردووە . بەلاَم خۆشبەختانە مەسەلەکە بەو جۆرە نیە کەهەموشتێك بڕابێتەوە وەك ئەوەی لەدەستوری عیراقدا هاتووە , دەستوری عیراق خۆی بۆخۆی پڕە لەمەتاتیەت و تەم و مژو لێڵی کەهەر بۆ ئەم جۆرە بارو دۆخەو مناوەراتی جیاوازی دروستکردن لەگەڵ (ئەوی تردا) باشە . بواری مناوەرەو لێکدانەوەی ناکۆك و جیاواز لە زۆربەی مادەکانی دەستوری عیراقدا هەیە بەتایبەتی ئەومادانەی واجێگەی حەساسیەت و دڵەڕاوکێی خەڵکیە : لەڕوی مەسەلەی ئاین و پەیوەندی بەدەوڵەتەوە , کێشەکانی ژنان و مادەکانی پەیوەندیدار بەباری کەسایەتی و ... هتد ئەومادانەی تر کەکاتی خۆی مشتومڕی گەرمی لێکەوتەوە . هەربۆیە ئەشێت لەو بوارە سنوردارەی خۆیدا پەرلەمانی کوردستان بتوانێت دەستورێك دابڕێژێت کە بەشێکی زۆری خەڵکی کوردستان ڕازی بکات و زۆریش ناکۆك نەبێت لەگەڵ دەستوری هەمیشەی عیراقدا .

ئەو پرۆژەی بۆ دەستوری هەرێمی کوردستان گەلاڵە کراوە تاڕادەیەك هەست بەوە ئەکرێت جیاوازی هەیە لەگەڵ دەستوری عیراقدا , ئەو ترس و دڵەڕاوکیانەی خەڵکی تیاهێورکراوەتەوە کەلە بارەی هەژمونی ئاینی ئیسلام بەسەر دەستوری عیراقدا هەبوو , ئەگەرچی ئەمە بۆتە جێگەی تورەکردنی هێزە ئیسلامیەکان و ئەوەیان ڕاگەیاند کەڕازی نابن بەکەمتر لەوەی لەدەستوری عیراقدا هاتووە .

پرۆژەکە بەسەرەتایەکی جوان دەست پێئەکات , ئەگەر ئەو بەندانەی دەروازەی یەکەم بخوێنیتەوە یەکسەر ئەو هەستەت لادروست ئەبێت کەئەوەی کورد لەم دووسێ ساڵەی دوای سەدام حسێندا لەدانوستاندنە سیاسیەکاندا دۆڕاندویەتی , یان گەر وردتر بدوێین لەسەر مێزی گفتوگۆکاندا بۆی بەدەست نەهاتووە ئەیەوێت بەم دەستورەو لە ڕێگای بە دەستوری کردنیانەوە بەدەستی بێنێتەوە . دیارە سەرکەوتنی ویستێکی وەها گومان زۆر هەڵئەگرێت ! بەلاَم لەلایەکی ترەوە هەنگاوێکی جدیە لەو ڕووەوە کە ئەو سنورە جوگرافیانەی لەمادەی 58 داو دواتریش دەستوری

هەمیشـەیی عیراقـدا وەك (ناوچـەكانی جێگـەی نـاكۆكی) وەسـف كـراون لێـرەدا بـەڕونی نـاوهێنراوە وەك بەشـێك لەهەرێمی كوردستان , دەشێت ئەم بەدەستوری كردنەی بیكات بە هێڵێكی سورو ئـیتر سـەركردەكان بـە گوێرەی فشارە ڕۆژانەییـەكانی سـەریان سازشـی لەسـەر نەكـەن . ئـەو دیـاری كردنـە ڕونـەی سنوری كوردستان كەتائێستایش لـەڕوی سیاسیەوە كێشەكانی چارەسەر نەكراوە , دەبوایە دوای یەكلاكردنەوەیەكی سیاسیانەی ئەو ناوچانەی كێشەیان لەسەرە ئەوسا نەخشەی كوردستان لەدەستوردا دیاری بكرایـە , بـەلاَم كەهێشتا ئەمـە نـەكراوە ئـەوا هـەنگاوێكی باشـە سنورە جوگرافیـەكانی كوردسـتان دیـاری بكرێـت , (مـن بەمەبەسـتەوە ئـەڵێم سـنوری جـوگرافی نـەك نەتـەوەیی , چونكە لەهەمووئەو ناوچە سنوریانەدا كورد لەگەڵ نەتـەوەكانی تـردا لەپێكەوە ژیانـدایـە , زۆریش گرنگـە هەسـتێكی وایـان لادروست بكرێـت كـەوتت كوردسـتان ئـیتر بـەمانای ئـەوە نایـەت كۆمەڵگایـەكی یەكدەسـتی كـوردی یەكڕەنگـە , بـەڵكو توركمان و عەرەب و كلود و ئاشوری و ...هتد هەموئێتنیكە جیاوازەكانی تریش دەبێت بەقەناعەتەوە بڕوا بە پێكەوە ژیانی كورد بكەن لەم وڵاتـەداو , هێنـدەی دەكرێـت هەمووڵایـەك خۆیـان لـەهوتافاتی نەتـەوە چێتی (قەومەجیـەت) بەدور بگرن) .

ئـەوەی جێگـەی ترسـە لـەم دەسـتورەدا دیسانەوە (ئـادابی گشـتیە) , ئـەو قەوانـە سـواوەی كەلەوڵاتـە دیكاتاتۆرەكـانی ڕۆژهــەڵاتی ناوەڕاســتدا بــەناوی (ئــادابی گشــتیەوە) وەك شمشــێرەكەی دیموكلیســیان لێكــردووەو ئەوەنــدەی بۆسەركوتكردنی ئازادیە مرۆییەكان بەكارهێنراوە بەدەگمەن ڕۆژێك بینراوە ئادابی كەسی پێ بپارێزرێت .

– لەمادەی 17 دا هاتووە " ئازادی بڕواو داب و دەستوری ئاینی دەستەبەرە بەمەرجێك لەگەڵ حوكمـەكانی دەستوری كۆماری فیدراڵی عیراقی و ئەم دەستورەو پێڕۆی گشتی و ئـادابی گشتیدا پێچـەوانە نـەبن " . ئـەوەی زۆر جێگـەی دڵـە ڕاوكـێ و گومانـە هـەردوو ناوهێنـانی پێـڕۆی گشـتی و ئـادابی گشـتیە . باشـە كـێ ئەمانـەمان بۆدیـاری ئـەكات ؟ لـە كوردستاندا ئاینمان هەیە شەیتان بەلایەوە تائەو پەڕی هێمایە بۆخراپەو نەفرەت , كەچی ئاینی تریشمان هەیـە پێـی وایە (مەلەكە تاوسە) و جێگای ڕێزو تەقدیرە . ئەوەی پێی ئەوترێت ئادابی گشتی لەزۆر وڵاتی دەورو پشتی خۆماندا ئـەزمونی تـاڵی هەیـە لەپێشێلكرنی ئـازادی و مـافی هاوڵاتیانـدا , مەترسـی ئـەم مـادە ئـەو كاتـە زیـاد ئـەكات گروپـە كۆنەخوازو فەندەمینتاڵیستەكانی كۆمەڵگا خودهوشیارانە خۆیان بكەنە پاسەوانی ئەم ئـادابی گشتیەو بەربونـە گیـانی هاوڵاتیـان , وەك چـۆن بینیمـان (لەهـەولێر تێزابیـان ئـەكردە قاچـی كچـە سـفورەكاندا و , لـە مسـر نەسـرحامدا ئەبوزەیدیان وڵات بەدەر كرد و , لەسوریاش خاوەنی ڕۆمانی وەلیمە للاعشاب البحر – حەیدەر حەیدەریان – بۆمـاوەی چەند ساڵێك كردە بابەتی تەكفیركردن و سزادانو , لەئێران ڕۆژانە بەدارو بەردی (حەد) خەڵكی ئەكوژرێت) . زۆر پێویستە هەر لەم دەستورەدا هێڵەگشتیەكانی ئادابی گشتی بەڕونی دیاری بكرێت , ئـەگینا دورنیـە سـبەینێ بەرپرسـە گەندەڵەكان بیكەن بە قەڵغانێك بۆخۆیان و دەمی هەمووئەوانەی پێ دابخەن كەپێیان ئەڵێت (جەناب ئەم سـامانە بـی سنورەت لەكوێ بوو) , ئەبێت بترسین لەوەی كە ئەم ئادابی گشتیە هەر ڕۆژێك دێت هێزی كۆنەپەرستی خۆی دەست كەوێت و بیكاتە فلتەرەێك بۆهەموو ئەوگۆڕانـە كۆمەڵایـەتی و فكری و عەقڵانیانـەی كەلەئاینـدەی كۆمـەڵگای كوریـدا ئەگەری ڕودانیان هەیە , هاوشێوەی ئەوهێزانەی پاسەوان بەسەر شیعرو ئەدەب و خەیاڵی مرۆڤیشەوە دائەنێن .

–لـەمادەی 27 دا / بەنـدی دوەم / هـاتووە " لـەپێكهێنانی ئەنجومەنـدا نوانـدنی عادیلانـە بۆكۆمەڵـە نەتەوەییـەكانی هەرێمی كوردستان ڕەچاودەگیرێ " ئەمە بۆخۆی هەنگاوێكی باشـە , چـونكە دابـین كردنـی نوێنەرایەتیـەكی پێویست بۆبرێكی گونجاوی ئیتنیكە جیاوازەكانی كوردسـتان هەنگاوێكـە بەئاراسـتەی ڕێزگـرتن لـەمافی ئـەو نەتەوانـە , بـەڵام دەبوایـە هـەمان ڕێوشـوێن بۆژنـانیش بگیرایەتـە بـەر , وەك چۆن لەهەڵبژاردنـەكانی پێشـتردا ئـەوە سـەپێنرا كـەبڕی نوێنەرایـەتیان نابێـت 25% كـەمتر بێـت . كۆمـەڵگای ئێمـە پێویسـتی بەبەنـدێكی لـەم جۆرەهەیـە . لەبەرئـەوەی : – تائێستا بارودۆخی كۆمەڵگای كوردی لـەڕوی پەیوەندیـە كۆمەڵایەتیـەكانی بـاوك سالاری و ڕادەی گەشـەكردنی ڕەوشـی ژنانەوە لەئاستێكدایە ژنان بەهەوڵ و توانای خۆیان ناتوانن سەدا پێنجی كورسیـەكانیش ببەنـەوە , بەڵگەیش بۆئەمـە

ڕێژەی ئامادەییانە لەنێو سەرکردایەتی حیزب و هێزەسیاسیەکانی عیراق بەگشتی و کوردستان بەتایبەتی , ئەگەر تەماشای ئۆرگانەکانی سەرکردایەتی هەمووهێزە کوردستانیەکان بکەین (بەهێزە عیلمانی و چەپەکانیشەوە) ڕێژەی بەشداری کردنی ژنان ناگاتە 4٪ , کەواتە نابێت چاوەڕێی ئەوە بکەین ژنان بێن لەواقعەکەدا خۆیان بسەپێنن و لانی کەمی کورسیەکانی پەرلەمان ببەنەوە . هەندێك پێیان وایە ئەمە ئەبێتە هۆی ئەوەی پارتە بەهێزەکان ژنانی ئاست نزم و ناکارا ببەنە پەرلەمانەوەو لەوێش هەر هەمان ژن دروست ئەکەنەوە کەگوێڕایەڵی پەیوندیە پیاوسالاریەکانن , بەڵام ئەم کێشە هەر بەتەنها کورت نەبۆتەوە بۆژنان بەڵکو نوێنەرانی پیاوانیش پڕن لەخەڵکی لاوازو بێ ئاست و ناکارا , چارەسەری ئەم کێشە لەوەدا نیە کەئەو ڕێژەی بۆژنان دیاری کراوە لابرێت بەڵکو لەوەدایە میکانیزمێکی وەها دروستبکرێت کەژنانێك بچنە پەرلەمانەوە بەڕاستی نوێنەری کێشەو ئازارەکانی ژنان بن . بۆنمونە دەکرێت لە دەستوردابێت , یان بەیاسا ڕێکبخرێت : ئەوە دیاری بکرێت کاندیدەکانی ژنان لەناو هەموولیستەکاندا ئەبێت لەلایەن ڕێکخراوە ئافرەتیەکانەوە دیاری بکرێت , مافی پاڵاوتنی کاندیدی ژن لەناو هێزە سیاسیەکاندا هەر بۆئەو ڕێکخراوانە بێت , خۆشبەختانە هەمووحیزبەکانیش ڕێکخراوی ئافرەتانەی تایبەت بەخۆیان هەیە و بەدڵنیاییەوە لەبەر ئەمە پەکیان ناکەوێت کە کاندیدی پێویستیان دەستنەکەوێت . ڕاستە ئەو ڕێکخراوانەی ئافرەتان لەکوردستاندا هەن هەموویان ڕێکخراوە پیشەییەکانی پاشکۆی حیزبەکانن , بەڵام ڕێکخراوە ئافرەتیەکان بەپێچەوانەی هەمووڕێکخراوە پیشەییەکانی تری ئەو حیزبانەوە وەك ڕیزپەڕێك وا بون لەڕوی چالاکی و جدیەتەوە , ئەمانە تاڕادەیەکی باش هۆشیار بوون بەکێشەکانی خۆیان و بەڕاستی خەباتێکی بەرچاویشیان هەبووە لەو چەند ساڵەی ڕابردوودا , کەئێمە نمونەی ئەم جۆرە خەباتە لای هیچ کام لەڕێکخراوە حیزبیەکانی تر نابینینەوە , نەخوێندکاران , نەمامۆستایان , نەڕۆژنامەنوسان و ...هتد , دانانی ڕێژەی نوێنەرایەتی بۆئافرەتان وەك چارەسەرێکی واقعی دەرئەکەوێت بۆزیادکردنی ڕێژەی بەشداری سیاسی ئافرەتان لەکوردستاندا , دیاری کردنی ڕێژەیش بەشێوەیەکی جەبری بۆهەموولیستێکی ڕکابەر لەهەڵبژاردنەکاندا نابێتە هۆی تەماشاکردنی ئافرەتی کورد وەك (لاوازێك کەپێویستە دەستی بگیرێت) , بەڵکو چارەسەرێکی گونجاوە بۆکەمکردنەوەی قورساییەکانی ئەو ستەمە ڕەگەزیەی لەهەموو خانە کۆمەڵایەتیەکانی کۆمەڵگادا لەئافرەت ئەکرێت .

سەرەکی ترین و کوشندە ترین گرفتێك ئەمڕۆ کۆمەڵگای کوردی پێیەوە ئەپلێتەوە (گەندەڵیە) ئەو نەخۆشیە پیسەی تەواوی کایەجیاوازەکانی ژیانی سیاسی و ئیداری کۆمەڵگای گرتۆتەوە , لەم پرۆژەی دەستورەدا ئەوە نابینرێت کەپەرلەمانی کوردستان هیچ نیگەرانیەکیان هەبێت لەبەرامبەر ئەم پەتا کوشندە , پێویست وابوو مادەی تایبەت و ڕێوشوێن و میکانیزمی ڕون و ئاشکرا دیاری بکرایە بۆقەڵاچۆکردنی , لانی کەم ئەبوایە هێندە دەرسیان لەبەغدادی دوای بەعس وەرگرتایە بۆدامەزراندنی دەزگاو دامەزراوەی وەك ئەو (هەیئەی نەزاهە) ی بۆڕێگە گرتن لەگەندەڵی دروستکراوە . ناکرێت ئەم کێشە لەبەرچاو نەگیرێت لەپرۆسەیەکی واگرنگ و چارەنوسسازدا , ئەگەر دەستور بەڕاستی بناغەیەکە بۆ ڕێکخستنی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوری , عەقڵگیرنیە ئەم کێشە بنەڕەتیە فەرامۆشبکات کەئێستا خەریکە ئەبێتە هۆی تەقینەوە و بەیەکاهەڵگژانی نێوان کۆمەڵانی خەڵك و دام و دەزگا حکومیەکان . ئەگەر لە دەستورەکەی عیراقدا نوێنەرە کوردەکان ئەیانوت ئێمە هەر خۆمان نەبوین و لەگەڵ دوولایەنی تری شیعەو سونەدا دەستورمان نوسیەتەوە , ئەوا لێرەدا ئەو پاساوەیان نامێنێت , هەر کەم و کوڕیەك لەو دەستورەدا هەبێت بەرپرسیارێتی مێژوویی ئەکەوێتە ئەستۆی ئەوان و ئەبێت هەر ئەوانیش وەڵامی کۆمەڵانی خەڵکیان لابێت .